

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

سه دهه پژوهش در زمینه حکمرانی مناطق حفاظت شده

علیرضا محمدی*

* نویسنده مسئول: استادیار، دکتری علوم و مهندسی محیط زیست- تنوع زیستی، گروه علوم و مهندسی محیط زیست،

دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه جیرفت

[*Armohammadi1989@gmail.com](mailto:Armohammadi1989@gmail.com)

چکیده

مناطق حفاظت شده برای اهداف متعدد از جمله حفاظت از تنوع زیستی، بهبود معیشت جوامع بومی و توسعه گردشگری مدیریت می شوند. با این حال، شواهد روشنی وجود ندارد که رویکردهای حاکمیتی در اداره مناطق حفاظت شده برای دستیابی به این اهداف موثر باشند. در این پژوهش ما به طور کمی پژوهش های صورت گرفته در زمینه حکمرانی مناطق حفاظت شده را با استفاده از رویکرد علم سنجی بررسی کردیم تا روند مطالعات در این زمینه را از بعد زمانی و مکانی ارزیابی کنیم. نتایج نشان می دهد که در مجموع ۱۵۳۲ سند علمی (مقاله، کتاب و غیره) نشریه بین سالهای ۱۹۸۷ تا ۲۰۲۳ درباره این موضوع منتشر شده است. محققان در ایالات متحده، انگلستان، استرالیا و کانادا بیشترین انتشارات را در این زمینه داشتند. ما یک نقشه موضوعی ایجاد کردیم که نشان می دهد «منطقه حفاظت شده دریایی» یک موضوع اصلی است (یعنی سهم قابل توجهی در توسعه این زمینه داشته است). علاوه بر این، «مشارکت ذینفعان» «مشارکت»، «حفاظت مبتنی بر جوامع محلی» و «مدیریت تطبیقی یا سازشی» به عنوان زمینه های تحقیقاتی نوظهور در این زمینه شناسایی شدند که تحقیقات بیشتر در آینده را ایجاب می کنند. یافته های ما بینش های کمی را در مورد حوزه های کلیدی مورد علاقه در تحقیقات حکمرانی مناطق حفاظت شده و شبکه های همکاری پژوهشی با پیامدهایی برای دستور کار تحقیقاتی آینده در این زمینه ارائه می دهد.

واژگان کلیدی: مشارکت جامعه، حفاظت موثر، جامعه محلی، حکمرانی.

مقدمه

مناطق حفاظت شده برای اهداف متعدد از جمله حفاظت از تنوع زیستی، بهبود معیشت جوامع بومی و گردشگری مدیریت می شوند. با این حال، شواهد روشنی وجود ندارد که رویکردهای حاکمیتی در اداره مناطق حفاظت شده برای دستیابی به این اهداف موثر باشند (Nyaupane et al., 2020). مدیریت مناطق حفاظت شده مدرن با ایجاد پارک ملی یلوستون در ایالات

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

متحدہ در سال ۱۸۷۲ آغاز شد (Nyaupane et al., 2020). با گذشت زمان، مناطق حفاظت شده در سراسر جهان گسترش پیدا کرده است. به طوری که ۲۵۸۶۰۸ منطقه حفاظت شده با وسعت ۴۷۶۶۵۲۴۲ کیلومتر مربع در سراسر جهان وجود دارد (Nyaupane et al., 2020). علیرغم رشد، مناطق حفاظت شده در سراسر جهان با چالش‌های عظیمی مانند تجاوز انسانی، شکار غیرقانونی، توسعه کاربری‌های اراضی، منابع ناکافی برای مدیریت، و مشکلات سازمانی از جمله سیاست‌های نامناسب، مالکیت و حکمرانی مواجه هستند (Hockings, 2003). مناطق حفاظت شده از نظر مالکیت زمین، اختیارات مدیریتی، عملکردها و استفاده از منابع متفاوت هستند (Hockings, 2003). آنها توسط بسیاری از کنشگران از جمله دولت، افراد و شرکت‌های خصوصی، جوامع محلی، سازمان‌های غیردولتی و سازمان‌های محیط زیستی اداره و مدیریت می‌شوند (Dudley, 2008). اهداف مناطق حفاظت شده از جمله حفاظت از تنوع زیستی، بهبود معیشت جوامع محلی، و مدیریت گردشگری پایدار ممکن است با یکدیگر ناسازگار باشند و مدیران وظیفه دشوار ایجاد توازن بین توسعه انسانی و اقتصادی و حفظ اولویت‌های تنوع زیستی را بر عهده دارند (Borrini-Feyerabend and Hill, 2015). حکمرانی برای تعیین اولویت‌ها و جلب حمایت عمومی و سیاسی برای حفاظت، توسعه و بقای مناطق حفاظت شده ضروری است (Borrini-Feyerabend and Hill, 2015)، و بدان معنا است که چه کسی در تعیین و اجرای اهداف، قدرت، اختیار و مسئولیت دارد (Borrini-Feyerabend and Hill, 2015). حکمرانی محرک اصلی حفاظت موثر است. با این حال، حکمرانی مناطق حفاظت شده پیچیده است و کنشگران زیادی را درگیر می‌کند که ذاتاً شامل چند گروه ذینفع با منافع و ارزش‌های متفاوت و احتمالاً متضاد است. با توجه به اهمیت حکمرانی در مناطق حفاظت شده هدف از پژوهش حاضر تحلیل علم سنجی حکمرانی مناطق حفاظت شده در جهان است.

مواد و روش‌ها

در این مطالعه مقالات منتشر شده در زمینه حکمرانی مناطق حفاظت شده در پایگاه داده اسکوپوس (Scopus) که بین سال‌های ۱۹۸۷ تا ۲۰۲۳ منتشر شده‌اند، با استفاده از کلید واژگان «Protected areas governance»، «Governance of Protected areas» جستجو و به صورت فایبل اکسل استخراج شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار VOSviewer (van Eck and Waltman, 2010) نسخه 1.6.16 و بسته Bibliometrix (Aria and Cuccurullo, 2017) در نرم افزار R نسخه 4.3 صورت گرفت.

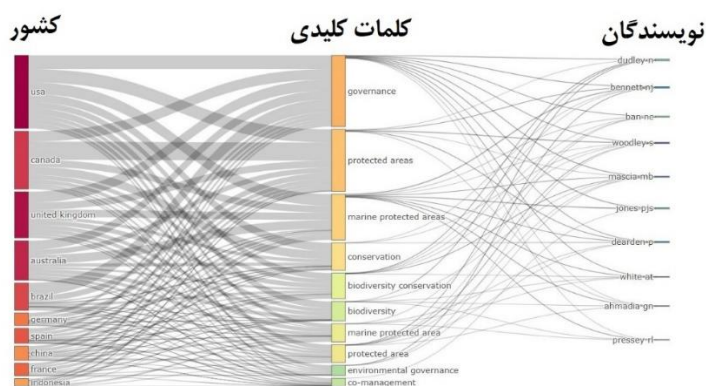
نتایج و بحث

نتایج نشان داد که کمترین مقالات منتشر شده مربوط به سال‌های ۱۹۸۷-۲۰۰۶ (کمتر از ۱۴ مقاله) و بیشترین مقالات منتشر شده مربوط به سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲ است (۱۶۰-۱۷۷ مقاله). نمودار سه زمینه‌ای نشان می‌دهد آمریکا، کانادا، انگلیس و استرالیا در زمینه حکمرانی مناطق حفاظت شده بیشترین مطالعات را داشته‌اند از طرفی کلید واژه حکمرانی، مناطق حفاظت شده و مناطق حفاظت شده دریایی توسط این کشورها بیشتر مورد

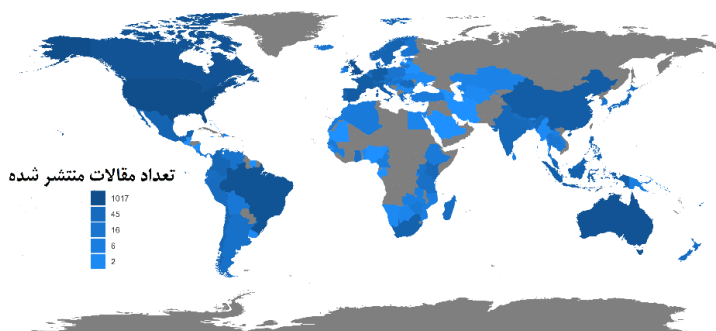
اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

استفاده قرار گرفته است. نویسندگان پیشنهاد در این زمینه به ترتیب عبارتند از Nigel Dudley، Nathan J. Bennett و Natalie Ban (شکل ۱).

شکل ۱: نمودار سه زمینه‌ای ارتباط بین ده کشور و نویسندگان پیشنهاد در زمینه مطالعه حکمرانی مناطق حفاظت شده با کلیدواژه‌ها استفاده شده در مطالعات.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که کشورهای آمریکا (۱۰۱۷)، انگلیس (۶۹۹)، استرالیا (۵۶۴)، کانادا (۵۶۰)، برزیل (۵۳۴) و اسپانیا (۲۱۶) بیشترین انتشارات علمی را در این زمینه داشته‌اند (شکل ۲). و کشورهای در حال توسعه از قبیل ایران با یک مقاله در این زمینه کمترین تولید علم را در این زمینه داشته‌اند.

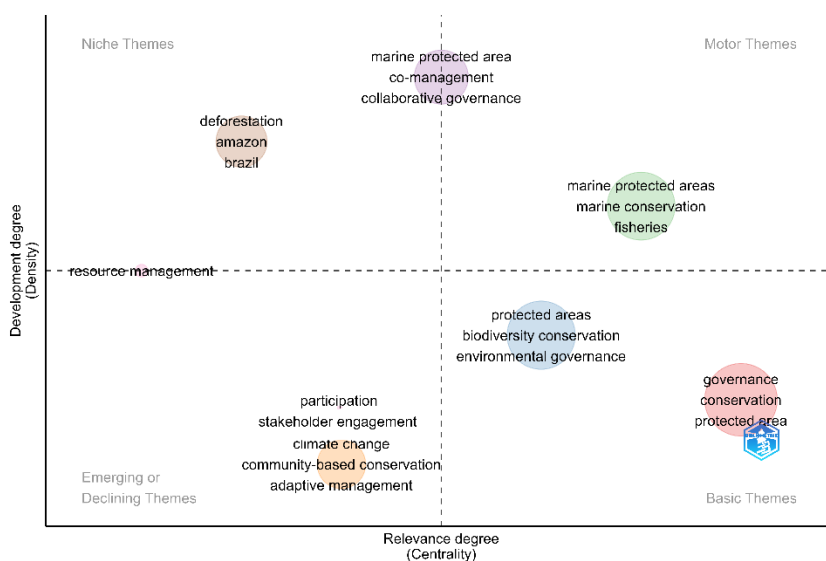

شکل ۳. تعداد مقالات منتشر شده در زمینه حکمرانی مناطق حفاظت شده در کشورهای مختلف جهان.

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

نتایج تحلیل موضوعی نشان می‌دهد که مناطق حفاظت شده دریایی جزو موضوعات اصلی و مرکزی در زمینه حکمرانی هستند و موضوعاتی از قبیل مشارکت ذینفعان، تغییر اقلیم، حفاظت مبتنی بر جوامع محلی و مدیریت سازشی در این زمینه جزو موضوعات نوظهور و توسعه نیافته هستند که نیاز هست محققین در مطالعات آینده به این مضامین بیشتر توجه کنند (شکل ۳).

شکل ۳: نقشه مضامین موضوعی که با توجه به اهمیت در یکی از چهار ربع نمودار قرار گرفته‌اند. این نقشه مسیر مطالعات حکمرانی مناطق حفاظت شده در آینده را نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که نوع حکمرانی مناطق حفاظت شده برای حفاظت موثر و کارآمد مناطق حفاظت شده در جهان به ویژه کشورهای در حال توسعه بسیار مهم است. حکمرانی موثر مناطق حفاظت شده در کشورهای در حال توسعه باید فراگیر باشد و نقش‌ها و حقوق جوامع محلی را به عنوان ذینفعان مهم به رسمیت بشناسد. یک ساختار حکمرانی خوب با سیاست‌های جذاب می‌تواند به اقدامات مدیریتی خوب منجر شود که می‌تواند برای جوامع محلی قابل قبول باشد. نگرش جوامع بومی نسبت به مناطق حفاظت شده عمدتاً تحت تأثیر خالص مزایا و هزینه‌هایی است که افراد از مناطق حفاظت شده تجربه می‌کنند. توصیه می‌شود با افزایش آگاهی زیست محیطی جوامع محلی نسبت به ارزش‌های مناطق حفاظت شده و همچنین مشارکت دادن آنها در تصمیم‌گیری‌ها، بتوان نگرش آنها را نسبت به مناطق حفاظت شده تغییر داد و همچنین همکاری آنها را با مدیران مناطق حفاظت شده افزایش داد.

منابع و مراجع مورد استفاده

- Nyaupane, G. P., Poudel, S., & York, A. (2022). Governance of protected areas: an institutional analysis of conservation, community livelihood, and tourism outcomes. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(11), 2686-2705.
- Hockings, M. (2003). Systems for assessing the effectiveness of management in protected areas. *BioScience*, 53(9), 823-832.
- Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for applying protected area management categories. Iucn.
- Borrini-Feyerabend, G., & Hill, R. (2015). Governance for the conservation of nature. *Protected area governance and management*, 7, 169-206.
- Van Eck, N., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *scientometrics*, 84(2), 523-538.

Three decades of research on Protected Areas governance

Alireza Mohammadi^{1*}

1. Department of Environmental Science and Engineering, Faculty of Natural Resources, University of Jiroft, Jiroft, Iran.

*corresponding author email: armohammadi1989@gmail.com

Abstract

Protected areas are managed for multiple purposes, including biodiversity conservation, improving the livelihoods of local communities, and developing tourism. However, there is no clear evidence that governance approaches in managing protected areas are effective in achieving these goals. In this research, we quantitatively examined the research conducted in the field of governance of protected areas using the bibliometric approach to evaluate the process of studies in this field from the temporal and spatial dimensions. Results show that the journal published 1532 scientific documents (articles, books, etc.) on this topic between 1987 and 2023. Researchers in the United States, England, Australia, and Canada had the most publications in this field. We created a thematic map that showed that “marine protected areas”, are motor themes (i.e., make significant contributions to the development of the field). Furthermore, “participation”, stakeholder engagement”, “ climate change”, “community-based conservation” and, “adaptive management” were identified as emerging research fields in this area that warrants further investigation. Our findings offer quantitative insights into key areas of interest in protected areas governance research and research collaboration networks with implications for a future research agenda in the field of protected areas governance.

Keywords: Community Engagement, Effective conservation, Local community, Governance.